

บทที่ 2

เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการวิจัยเรื่อง "ความคิดเห็นของครูศิลปศึกษาเกี่ยวกับเนื้อหาการสอนรายวิชาทัศนศิลปศึกษา ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ในโรงเรียนสังกัดกรมสามัญศึกษาเขตการศึกษา 1" ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อใช้เป็นพื้นฐานในการวิจัย ซึ่งจะนำเสนอตามลำดับหัวข้อดังนี้คือ

1. แนวความคิดเกี่ยวกับการสอน
2. เนื้อหารายวิชาและเกณฑ์ในการเลือก
3. เนื้อหาการสอนศิลปศึกษา
4. เนื้อหาการสอนรายวิชา ศ 101-102 ทัศนศิลปศึกษา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1
5. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. แนวความคิดเกี่ยวกับการสอน

การสอนคือ การจัดประสบการณ์ในชีวิตให้กับนักเรียน การฝึกให้นักเรียนขบคิดปัญหาต่าง ๆ การให้นักเรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรม การแนะแนวทางให้นักเรียน ได้ศึกษาและค้นหาความรู้ การฝึกให้นักเรียนสามารถปรับตัวเข้ากับสังคมและสิ่งแวดล้อมได้ การช่วยให้นักเรียนเกิดการเรียนรู้และสามารถนำความรู้นั้นไปใช้กับชีวิตประจำวัน การส่งเสริมให้นักเรียนมีการพัฒนาทั้งร่างกาย สติปัญญา อารมณ์ และสังคม การถ่ายทอดความรู้จากผู้สอนไปสู่ผู้เรียนรวมทั้งการจัดสิ่งแวดล้อมและการจัดกิจกรรมให้เหมาะแก่การเรียนรู้ของนักเรียน กระบวนการขั้นต้นของการให้ความรู้เพื่อให้ผู้เรียนเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมได้เร็วขึ้น และการสอนคือศิลปะของการช่วยให้ผู้อื่นได้เรียนรู้ประกอบด้วย วิธีการให้เนื้อหา สถานการณ์ที่เหมาะสม เงื่อนไขหรือกิจกรรมต่าง ๆ ที่จะช่วยให้เกิดการเรียนได้ง่ายขึ้น (กาญจนา คุณารักษ์ 2527 : 154-155) จากความหมายของการสอนดังกล่าวข้างต้นพอสรุปได้ว่า การสอนได้แก่ การที่บุคคลคนหนึ่งหรือมากกว่านั้น (ครู) พยายามที่

จะกระทำกิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งหรือหลาย ๆ อย่าง (กิจกรรมการสอน) เพื่อให้บุคคลจำนวนหนึ่ง (นักเรียน) เกิดการเรียนรู้ (ผลที่จะให้บรรลุ) ในสิ่งที่มีประโยชน์และพึงประสงค์ (เนื้อหา) การสอนจะต้องประกอบด้วยส่วนต่าง ๆ ที่สำคัญดังนี้คือ (ธวัชชัย ชัยจิรณายกุล 2527 : 114)

1. ครูผู้สอน
2. นักเรียน
3. เนื้อหาสาระ
4. กิจกรรมการสอน
5. การเรียนรู้

สุมิตร คุณานุกร กล่าวไว้ในหนังสือคู่มืออาจารย์ด้านการเรียนการสอนว่าการสอนที่จะประสบผลสำเร็จนั้นต้องมีการวางแผนเหมือนกับการทำงานอื่น ๆ การวางแผนในการสอนคือ การพยายามหาคำตอบต่อคำถาม 3 คำถาม คือ

1. การสอนวิชานี้เพื่อให้เกิดอะไรขึ้นกับผู้เรียน
2. ถ้าจะให้สิ่งที่ต้องการนั้นเกิดแก่ผู้เรียนแล้ว ควรจัดการเรียนการสอนอย่างไร
3. เราจะมีวิธีการประเมินผล หรือทราบได้อย่างไรว่าสิ่งนั้นจะเกิดกับผู้เรียนแล้ว

นอกจากนี้ สุจริต เพียรชอบ กล่าวถึงองค์ประกอบของการเรียนการสอนไว้ในหนังสือ องค์ประกอบของการเรียนการสอนว่า เกิดจากคำถามที่ช่วยให้ครูอาจารย์ได้คิด ได้วางแผนการสอน ให้มีประสิทธิภาพดังต่อไปนี้คือ

1. มีความตั้งใจที่จะให้อะไรกับผู้เรียนบ้าง หมายถึง จุดมุ่งหมายและวัตถุประสงค์
2. มีการจัดเนื้อหาและประสบการณ์อะไรให้แก่ผู้เรียนอันคือ เนื้อหาและขอบเขตของความรู้ที่จะสอน
3. มีการจัดการเรียนการสอนอย่างไรจึงจะมีประสิทธิภาพ ประเด็นนี้เป็นเรื่องเกี่ยวกับวิธีสอน วิธีเรียน ซึ่งผู้สอนควรที่จะได้กำหนดไว้ว่าสอนโดยวิธีใดบ้าง
4. มีวิธีการอย่างไรจึงจะรู้ว่าสิ่งที่คาดหวังหรือมุ่งหมายไว้ได้เกิดกับผู้เรียนแล้ว องค์ประกอบส่วนนี้คือการวัดและประเมินผลการสอน

วัฏจักรซึ่งเป็นองค์ประกอบหรือระบบของการเรียนการสอนที่ดี อาจเขียนเป็นโครงสร้าง

ตั้งนาคอ (สุจริต เพียรชอบ 2524 : 1-3)

แผนภูมิที่ 1 องค์ประกอบของการเรียนการสอน

มีผู้มองถึงการสอนว่ามีรูปแบบโดยเฉพาะ ได้แก่ องค์ประกอบสำคัญดังนี้คือ (สุโขทัย ธรรมมาธิราช. มหาวิทยาลัย 2524 : 170)

1. การกำหนดวัตถุประสงค์ของการสอน
2. การประเมินความสามารถของผู้เรียนก่อนการดำเนินการสอน
3. การดำเนินการสอน
4. การประเมินผลการเรียนรู้ของผู้เรียน

กาญจนา คุณาลักษณ์ กล่าวว่า การเรียนการสอนจะเกิดขึ้นได้ต้องอาศัยองค์ประกอบ 4 ประการคือ ครูผู้สอน กระบวนการการสอน ผู้เรียน และเนื้อหาการสอน ดังได้แสดงไว้ในแผนภูมิที่ 3 (กาญจนา คุณารักษ์ 2527 : 155)

แผนภูมิที่ 2 กระบวนการของการสอน

จากที่กล่าวมาแล้วข้างต้น อาจสรุปได้ว่าองค์ประกอบของการเรียนการสอนประกอบขึ้นด้วย ผู้เรียนและผู้สอน หลักสูตร เนื้อหาความรู้ วิธีการสอน และการประเมินผล

แบบอย่างของการศึกษาซึ่งสามารถนำความรู้ทางวิชาการไปประยุกต์ในทางปฏิบัติการ ได้รับการขยายความโดยนักปรัชญา อัลเฟรด นอร์ท ไวท์เฮด (Alfred North Whitehead) เมื่อ ค.ศ. 1920 ว่า "การศึกษาควรจะมีลักษณะที่ความรอบรู้ดีและมีความสามารถในเรื่องซึ่งจะนำไปปฏิบัติเป็นสิ่งที่ก่อให้เกิดความสมดุลย์ซึ่งกันและกัน" ความเห็นดังกล่าวมานี้ได้เป็นพื้นฐานของแนวความคิดสมัยใหม่และเป็นบทวิจารณ์เกี่ยวกับการศึกษา ซึ่งสนับสนุนให้มีการนำเอาความรู้ในเรื่องของทฤษฎีไปประยุกต์เพื่อให้เกิดความสามารถเชิงปฏิบัติการได้ และเนื่องจากการศึกษาวิชาสถาปัตยกรรมได้นำแนวทางดังกล่าวไปประยุกต์ใช้เป็นเวลากว่าร้อยปีแล้ว จึงนับว่าเป็นแม่บทที่เหมาะสมสำหรับการเรียนการสอนวิชาที่มีลักษณะของการปฏิบัติควบคู่ไปกับความรู้เชิงทฤษฎี โดยเน้นเดียวกันลักษณะวิชาของวิชาศิลปศึกษาก็มีจุดประสงค์เพื่อให้ผู้เรียนมีความรู้ ความเข้าใจในเชิงทฤษฎีและสามารถปฏิบัติกิจกรรมได้ ซึ่งนักเรียนจะมีคุณสมบัติดังกล่าวย่อมต้องผ่านการเรียนรู้ภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติอย่างพอเพียง โดยที่จะต้องมีการสอนฝึกปฏิบัติควบคู่กับการสอนภาคทฤษฎี ซึ่งสอดคล้องกับวิธีการเรียนการสอนแบบ "Ecole des Beaux Arts" และแบบ "Bauhaus" วิธีการตามรูปแบบของ "Ecole des Beaux Arts" (ค.ศ. 1819) นั้นถือว่า วิชา "academic" และวิชา "studio" เป็นพฤติกรรมของการศึกษาที่แตกต่างกัน การศึกษาในห้องอภิปรายเป็นการสอนที่มุ่งเน้นประเด็นหลักการและทฤษฎีเกี่ยวกับสถาปัตยกรรมล้วนการศึกษาโดยการปฏิบัติงานในห้องสตูดิโอเน้นเป็นการสอนแนววิธีการนำหลักการต่าง ๆ มาประยุกต์ ในลักษณะเช่นเดียวกับการสอนตามรูปแบบของ "Bauhaus" (ค.ศ. 1919) ได้คงไว้ซึ่งความแตกต่างระหว่างการศึกษาศาสตร์เชิงวิชาการและการศึกษาเชิงปฏิบัติงานตามแนวทางของ "Beaux Arts" แต่สิ่งที่ผิดแปลกออกไปคือ เนื้อหาของความรู้เชิงวิชาการ ซึ่งถ่ายทอดให้แก่ผู้เรียนและบทบาทของอาจารย์ผู้สอนในห้องสตูดิโอออกแบบ บทบาทของผู้สอนวิชาออกแบบคือ มีหน้าที่เร้าใจให้เกิดการปฏิบัติ (Stimulators) โดยไม่หวังที่จะให้ผู้เรียนลอกเลียนแบบของตนหรือพัฒนาผลงานออกแบบตามหลักเกณฑ์ที่ตนได้กำหนด แต่พยายามสนับสนุนให้ผู้เรียนปฏิบัติการทดลองแก้ปัญหาต่าง ๆ เกี่ยวกับงานออกแบบของตนเอง (ชาญวดี วรวรรณ 2527 : 54-57 อ้างจาก Beckly)

2. เนื้อหารายวิชาและเกณฑ์ในการเลือก

เนื้อหารายวิชาหมายถึง เนื้อหาสาระหรือความรู้และรวมถึงประสบการณ์ของการเรียนรู้ด้วย เนื้อหารายวิชาเกิดขึ้นจากกิจกรรมของคนในสังคม แบ่งเป็น 2 ประเภทใหญ่ ๆ คือ (อรสา ปราชถ์นคร 2525 : 11)

1. กิจกรรมของคนในสังคมที่เป็นกิจกรรม ซึ่งมีผลทำให้เกิดอาหาร เสื้อผ้า ที่อยู่อาศัย และสิ่งจำเป็นอื่นในชีวิต ได้แก่ การล่าสัตว์ การค้าขาย การเกษตร การอุตสาหกรรม ตลอดจน การหาเลี้ยงชีพด้วยวิธีอื่น ๆ

2. เป็นกิจกรรมแห่งสังคม คือ การมีส่วนร่วมในสังคมที่ตนอยู่ เช่น มีการออกเสียง การอภิปราย การเชื่อฟังทางกฎหมายและการชานั้งทางดนตรี

จากการมีส่วนร่วมในกิจกรรมเหล่านี้ มนุษย์ได้เรียนรู้ความเป็นไปเหล่านี้ประกอบกันเป็น เนื้อหาของสังคมนั้น เนื้อหารายวิชาที่ใช้ในการสอนเป็นเพียงส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมทั้งหมด ที่คนในสังคมสร้างขึ้น โดยการจัดการเรียนการสอนเนื้อหาของสังคมขึ้นในโรงเรียน

เนื้อหาวิชาที่บรรจุไว้ในหลักสูตร อาจจำแนกออกได้เป็น ความรู้ ความเข้าใจ ทักษะ และค่านิยม (Nicholls and Nicholls 1967:48) ในการแบ่งเนื้อหาวิชา มีผู้กล่าวไว้ในลักษณะที่แตกต่างกัน ดังนี้

ล้งต อุทรานันท์ (2528:166-169) จัดประเภทของเนื้อหาวิชาสอดคล้องกับ โดยแบ่งเนื้อหาวิชาออกเป็น 5 ประเภท ดังนี้ คือ

1. ข้อเท็จจริงและความรู้ธรรมดา (Factual Information and Verbal Knowledge) เนื้อหารายวิชาจะต้องประกอบด้วยความรู้ซึ่งอาจจะเป็นข้อเท็จจริง ข้อมูล หรือความรู้ที่ผู้เรียนอาจจะไม่เคยรู้ หรือไม่มีความเข้าใจมาก่อน

2. ความคิดรวบยอดและหลักการ (Concepts and Principles) เป็นความรู้ที่มีความยากและมีความลึกลับซับซ้อนมากกว่าข้อมูลและข้อเท็จจริงธรรมดา

3. การแก้ปัญหาและความคิดสร้างสรรค์ (Problem Solving and Creativity) เป็นเรื่องของกระบวนการคิด (Process of Thinking) หรือฝึกให้เกิดความสามารถของสติปัญญาหรือปฏิบัติงานต่าง ๆ ได้

4. ทักษะทางกาย (Skills) เป็นเรื่องของความชำนาญ ความคล่องแคล่ว ว่องไว ทางกายในการสอนการใช้ส่วนต่าง ๆ ของกล้ามเนื้อของร่างกาย

5. เจตคติและค่านิยม (Attitude and Values) หลักสูตรที่จำเป็นจะต้องมีส่วนของการปลูกฝังอบรมสั่งสอนให้มีเจตคติและค่านิยมในสิ่งที่ตั้งถามอีกด้วย

การศึกษาเนื้อหาอารยวิชาได้มีหลักเกณฑ์ในการศึกษา ดังแผนภูมิที่แสดงดังต่อไปนี้
(วิชัย วงษ์ใหญ่ 2521:82)

แผนภูมิที่ 3 การศึกษาเนื้อหาอารยวิชา

ดังนั้นเนื้อหาอารยวิชา ศึกษาได้จากข้อมูลของสังคม คือกิจกรรมและวัฒนธรรมของคนในท้องถิ่น และสังคม ประกอบกันโดยนำมาศึกษาวิเคราะห์ขั้นเป็นเนื้อหาเพื่อใช้ในการเรียนการสอน ในการแบ่งเนื้อหาอารยวิชา อาจจำแนกออกได้เป็นความรู้ความเข้าใจข้อเท็จจริงเฉพาะ ความคิดรวบยอดและหลักการ การแก้ปัญหาและความคิดสร้างสรรค์ ทักษะและค่านิยม

เกณฑ์ในการตัดสินใจเลือกเนื้อหาอารยวิชา จะต้องประกอบด้วยข้อเท็จจริงเหตุผล และต้องเป็นเกณฑ์ที่ตรงกับจุดมุ่งหมายของสังคมและการศึกษาด้วย มีผู้กล่าวถึงเกณฑ์ในการเลือกเนื้อหาอารยวิชา ดังนี้ คือ

ทาบ (Taba 1970:189) ได้เสนอเกณฑ์ในการเลือกเนื้อหาอารยวิชาไว้ 6 ประการ

1. เชื่อถือได้และเป็นแก่นสารของความรู้ในแต่ละวิชา

2. สอดคล้องกับวุฒิภาวะในการเรียนรู้และประสบการณ์ของผู้เรียน
3. สอดคล้องกับความต้องการและความสนใจของผู้เรียน
4. มีความสมดุลระหว่างความกว้างกับความลึก
5. สอดคล้องกับความจริงในสังคม
6. สนองความมุ่งหมายได้หลายประการ

เกณฑ์ในการเลือกเนื้อหาวิชาตามแนวคิดของ กาเย่ (Gagné) มีอยู่ 4 ประการ ดังนี้ คือ (อรสา ปราชญ์นคร 2524 :20 อ้างจาก Gagné)

1. เกณฑ์ความรู้จากผู้เชี่ยวชาญ (Disciplined Inquiry) คือการตัดสินใจเลือกเนื้อหาวิชาใดนั้น ควรจะได้ฟังและพิจารณาความคิดเห็นจากผู้เชี่ยวชาญในศาสตร์สาขานั้น โดยตรง
2. เกณฑ์ความรู้ที่เป็นหัวใจของสาระ (Representative) หมายความว่า การจะเลือกเนื้อหาวิชาใดนั้น ควรจะได้เลือกหัวใจของสาระนั้นเป็นตัวแทนของความรู้ทั้งหมด
3. เกณฑ์ความรู้ที่ช่วยกระตุ้นจินตนาการ (Arouse imagination) หมายความว่า เนื้อหาวิชาที่จะเลือกนั้น ควรมีส่วนช่วยเสริมสร้างและกระตุ้นจินตนาการของผู้เรียน ซึ่งก่อให้เกิดความคิดสร้างสรรค์
4. เกณฑ์ความรู้ที่เป็นกระบวนการสืบสวน (Method of inquiry) หมายความว่า เนื้อหาวิชาที่จะเลือกนั้น ควรมีส่วนช่วยส่งเสริมให้ผู้เรียน ได้พัฒนากระบวนการคิดแบบสืบสวน ซึ่งเป็นสิ่งจำเป็น ในการคิดค้นหาความรู้ให้แก่คน

อรสา ปราชญ์นคร (2524 : 15-19) กล่าวว่า เกณฑ์ในการเลือกเนื้อหาวิชา ควรคำนึงถึงเกณฑ์ 5 ประการคือ

1. เกณฑ์ที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมที่ถ่ายทอดกันมา
2. หลักเกณฑ์ที่เกี่ยวข้องกับสิ่งที่เป็นประโยชน์และประสิทธิภาพทางสังคมซึ่งถือเป็นจุดมุ่งหมายของการศึกษา
3. การรู้จักนำตนเองอย่างฉลาดและ เกณฑ์แห่งความสนใจ
4. อุดมคติของหลักประชาธิปไตยและ เกณฑ์การพัฒนาสังคม

5. หลักเกณฑ์และแนวความคิดทางการศึกษาของโรงเรียน

ไพฑูรย์ สินลารัตน์ (2526 : 36) ได้กล่าวถึงหลักเกณฑ์ในการพิจารณาเนื้อหารายวิชาว่ามีประเด็นสำคัญคือ การกำหนดจุดมุ่งหมายให้ชัดเจน และการเก็บรวบรวมความคิดเห็นของข้อมูลจากสังคม โดยอาจจะถามความคิดเห็นจากศิษย์เก่า จากบุคคลที่ใช้บัณฑิต จากประชาชนทั่วไป และการวิเคราะห์งานในตลาด รวมไปถึงทัศนคติของอาจารย์แต่ละท่านด้วย

สังัด อุทรานันท์ (2528 : 169-172) กล่าวว่า ในเกณฑ์เลือกเนื้อหารายวิชาอาจพิจารณาโดยอาศัยหลักเกณฑ์ 4 ประการคือ

1. เกณฑ์ความถูกต้อง (Criterion of Validity) คือ สิ่งที่สามารถพิสูจน์ได้หรือเป็นความจริงตามสภาพ
2. เกณฑ์แห่งความสามารถที่จะเรียนรู้ได้ (Criterion of Learnability) เป็นหลักเกณฑ์ที่จะช่วยคัดเลือกเฉพาะความรู้ที่มีความเหมาะสมกับวัยและความสามารถของผู้เรียน
3. เกณฑ์แห่งความสำคัญ (Criterion of Significance) ถือว่าเป็นเกณฑ์ที่สำคัญของการเลือกเนื้อหารายวิชา โดยทั่วไปจะพบในเนื้อหาวิชาที่สร้างโดยอาศัยข้อมูลจากผู้เชี่ยวชาญในสาขาวิชานั้น ๆ
4. เกณฑ์แห่งความสนใจ (Criterion of Interest) หลักเกณฑ์ข้อนี้สืบเนื่องมาจากหลักการเรียนรู้ที่กล่าวว่า ผู้เรียนจะเรียนได้ดีที่สุดถ้าสิ่งที่เรียนนั้นเป็นสิ่งที่ผู้เรียนสนใจ

สุมิตร คุณากร (2528 : 97-99) ได้สรุปหลักเกณฑ์การพิจารณาเนื้อหาวิชาและประสบการณ์การเรียนรู้ไว้ดังนี้

1. ประสบการณ์ที่เลือกมาควรสอดคล้องกับจุดประสงค์ของการสอน
2. ประสบการณ์และกิจกรรมนั้น ควรก่อให้เกิดความพึงพอใจแก่ผู้เรียน
3. กิจกรรมนั้นควรอยู่ในขอบเขตที่ผู้เรียนสามารถจะปฏิบัติได้
4. กิจกรรมนั้นควรส่งเสริมจุดประสงค์ของการสอนในหลาย ๆ ด้าน
5. ประสบการณ์และกิจกรรมนั้นควรสอดคล้องกับความแตกต่างระหว่างบุคคล

จากเกณฑ์การเลือกเนื้อหารายวิชาดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้น พอที่จะสรุปถึงการเลือกเนื้อหารายวิชาศิลปศึกษา ควรพิจารณาถึงหลักเกณฑ์ดังต่อไปนี้คือ

1. เกณฑ์ความรู้จากผู้เชี่ยวชาญในการตัดสินใจเลือกสรรเนื้อหาวิชาซึ่งต้องสอดคล้องจากจุดประสงค์ของการเรียนการสอน วัตถุประสงค์ ความสนใจในการเรียนรู้ และประสบการณ์ของผู้เรียน
2. เกณฑ์ความรู้ที่จะช่วยกระตุ้นจินตนาการของผู้เรียน ซึ่งก่อให้เกิดความคิดสร้างสรรค์
3. เกณฑ์ที่เกี่ยวข้องกับสิ่งที่เป็นประโยชน์ในการพัฒนาบุคคลและสังคม
4. เกณฑ์ที่เป็นแก่นสารของความรู้ในแต่ละสาขาวิชานั้น ๆ

3. เนื้อหาการสอนวิชาศิลปศึกษา

เนื้อหาการสอนศิลปศึกษาในที่นี้หมายถึง เนื้อหาเฉพาะที่ผู้สอนเลือกสรรเพื่อการสอนในชั้นเรียนจริง ซึ่งอาจเป็นไปตามที่มีการเสนอแนะในคู่มือครู หรือเป็นรูปแบบเฉพาะที่ผู้สอนเลือกสรรเอง แชนแมน (Chapman 1978 : 367) เสนอว่าการเลือกสรรเนื้อหาการสอนนั้นมีความหลากหลายมาก ซึ่งขึ้นอยู่กับว่าผู้สอนจะจัดสรรผสมผสานเข้ามาเป็นบทเรียนในแต่ละครั้ง อย่างไรก็ตามในความหลากหลายนี้ เนื้อหาดังกล่าวอาจจัดเข้าประเภทต่าง ๆ ให้เป็นระบบได้ จากการศึกษาแนวคิดของแชนแมน (Chapman) และเอฟแลนด์ (Efland 1977 : 9-18) พอสรุปประเภทของการแบ่งเนื้อหาการสอนได้ 7 ประเภท ดังนี้ คือ

1. เรื่องราว (Subject) หมายถึง สิ่งที่ศิลปินหรือผู้สร้างงานศิลปะ นำมาถ่ายทอดในรูปแบบของอารมณ์และความรู้สึก
2. เนื้อหา (Theme) หมายถึง ความหมายที่ศิลปินหรือผู้สร้างงานศิลปะนำมาถ่ายทอด เช่น การวาดภาพนกฟีนิกซ์เหมือนแทนสัญลักษณ์ของสันติภาพ สันติภาพคือ เนื้อหาของภาพนี้
3. สื่อและกระบวนการทำงาน (Medium) หมายถึง ตัวกลางที่จะนำไปสู่การเป็นผลงานสำเร็จหรืออาจกล่าวได้ว่า เป็นตัวกลางที่ถ่ายทอดสวดแนวความคิดในเชิงนามธรรมสู่ผลงาน ซึ่งแบ่งออกได้เป็น 2 รูปแบบ ในรูปแบบแรกคือ สื่อ หรือวัสดุ อาจแยกได้เป็น 2 ประเภท คือ
 - 1) วัสดุ ได้แก่ กระดาษ, ดินเหนียว, เศษผ้า ฯลฯ
 - 2) อุปกรณ์ ได้แก่ พู่กัน, จานสี, มีด, กรรไกร ฯลฯ
 ส่วนรูปแบบที่ 2 คือ กระบวนการการทำงาน หมายถึง ขั้นตอน เทคนิค วิธีการ

สร้างงานศิลปะ

4. ผลงาน (Product) หมายถึง การแบ่งประเภทของผลงานทางศิลปะ เช่น สถาปัตยกรรม การวาดภาพ การปั้น การระบายสี สิ่งทอ ฯลฯ
5. ประโยชน์ (Function) หมายถึง บทบาทและหน้าที่ ที่มนุษย์ใช้จากประโยชน์นั้น ๆ เช่น เพื่อการเพลิดเพลิน เป็นอนุสรณ์ การสื่อสาร เพื่อใช้ในหลักการหลักการ เป็นประโยชน์ใช้สอย ฯลฯ
6. การออกแบบ (Design) หมายถึง การเน้นในเรื่องของหลักการทางศิลปะ และองค์ประกอบศิลป์
7. รูปแบบ (Style) หมายถึง สิ่งที่มีลักษณะร่วมกันตามการแสดงออก เช่น ลัทธิทางศาสนา ระยะเวลา กลุ่มที่มีลักษณะร่วม (งาน มนุษย์ อารยะธรรม)

จากแนวความคิดในการแบ่งประเภทของเนื้อหาทั้งหมดที่กล่าวมาแล้วนี้ เมื่อนำมาพิจารณา ร่วมกับลักษณะเนื้อหาในรายวิชา ศ 101-102 ทักษะศิลปศึกษาชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 สามารถนำมาจัดและปรับรวมประเภทเนื้อหาโดยการรวมประเภทที่คาบเกี่ยวกันเข้าไว้ด้วยกัน คือ เรื่องราวจะรวมความถึงเนื้อหาด้วย และด้านการออกแบบจะรวมถึงรูปแบบด้วย ดังนั้น การแบ่งประเภทเพื่อการวิเคราะห์เนื้อหาการสอนในรายวิชาที่จะศึกษานั้นจะแบ่งออกเป็น

1. สื่อและกระบวนการการทำงาน
2. เรื่องราว
3. การออกแบบ
4. ผลงาน
5. ประโยชน์

4. เนื้อหาการสอนรายวิชา ศ 101-102 ทักษะศิลปศึกษา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1

ในการจัดการสอนทัศนศึกษานั้น ในแง่ของการเตรียมเนื้อหาการสอนแชปแมน (Chapman 1978 : 374) ให้คำแนะนำว่าจะประกอบด้วยเนื้อหาการสอนด้านต่าง ๆ ซ้ำกัน แต่ทั้งนี้ หน่วยการสอนอาจกำหนดขึ้นได้โดยองค์ประกอบใดองค์ประกอบหนึ่งดังข้างต้น เป็นแกนกลางและองค์ประกอบอื่นจะมีบทบาทในเชิงสนับสนุนแกนกลางที่กำหนดไว้แล้ว เมื่อพิจารณาหลักสูตรศิลปศึกษา

พุทธศักราช 2521 ในรายวิชา ศ. 101-102 ทักษะศิลปศึกษาระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 พบว่าการกำหนดขอบทเรียนเป็นไปตามลักษณะกระบวนการการทำงานเกือบทั้งหมดซึ่งได้แก่ การวาดเขียน การปั้น การแกะสลัก การพิมพ์ภาพ และการสร้างสรรค์งานศิลปะ ยกเว้นบทเรียนศิลปะพื้นบ้าน กำหนดชื่อไปในเชิงผลงาน อย่างไรก็ตามเมื่อพิจารณาเนื้อหากิจกรรมปรากฏว่า กำหนดชื่อตามประเภทผลงานทั้งสิ้น ตัวอย่างเช่น การวาดเขียน เนื้อหา คือ ภาพคน ภาพทิวทัศน์ ภาพการ์ตูน ฯลฯ การปั้น-การแกะสลัก เนื้อหา คือ ประติมากรรมลอยตัว ประติมากรรมแขวน ฯลฯ การพิมพ์ภาพ เนื้อหา คือ ภาพพิมพ์จากใบพืชและลวดอื่น ๆ ของพืช ภาพพิมพ์จากวัสดุอื่น ฯลฯ การสร้างสรรค์งานศิลปะ เนื้อหา คือ ภาพปะติด ภาพประดับ ภาพแขวน ภาพตั้ง ฯลฯ

จากทฤษฎีดังกล่าว ผู้วิจัยกำหนดให้ใช้สื่อ และกระบวนการการทำงานประกอบกันกับผลงานทางศิลปะ ดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้นเป็นแกนกลาง และสื่อและกระบวนการการทำงาน เรื่องราว การออกแบบ และประโยชน์ เป็นตัวสนับสนุนแกนกลางที่กำหนด

เนื้อหาการลอนด้าและกระบวนการทำงาน

ดังที่ได้กล่าวไว้แล้วว่า สื่อและกระบวนการการทำงานหมายถึง วัสดุ อุปกรณ์ เครื่องมือ และกระบวนการที่ใช้ในงานศิลปะ จากการศึกษาในรายวิชา ศ 101-102 ทักษะศึกษา ซึ่งประกอบด้วยบทเรียน การวาดเขียน การปั้น-การแกะสลัก การพิมพ์ภาพ การสร้างสรรค์งานศิลปะ และศิลปะพื้นบ้าน พบว่า แต่ละบทเรียนนั้น สื่อและกระบวนการการทำงานที่ต่างกันออกไป จึงนำเสนอรายละเอียดตามลำดับของบทเรียน ดังนี้คือ

บทเรียนที่ 1 การวาดเขียน

1. วัสดุอุปกรณ์ ได้แก่

1.1 สี (เฉลิม นาศิริรักษ์ และคณะ 2529 :4-6)

1.1.1 สีน้ำ แบ่งเป็น 2 ชนิด คือชนิดบรรจุกล่อง แบ่ง เป็นช่องสีเหลืองหลายช่องสำหรับบรรจุสีช่องละสี เนื้อสีมีลักษณะแข็ง

1.1.2 สีโปสเตอร์ เป็นสีที่บรรจุไว้ในขวดมีหลายขนาดด้วยกันเนื้อสีค่อนข้างเหลวมีน้ำหล่อเลี้ยงไว้เพื่อไม่ให้สีแห้ง

- 1.1.3 สีฝุ่น มีลักษณะเป็นผงมีหลายสีด้วยกัน แบ่งขายเป็นกิโลกรัม หรือ
 มากน้อยตามความต้องการของผู้ซื้อ
- 1.1.4 สีเทียน มีลักษณะเป็นแท่ง เนื้อสีผสมน้ำมันเหมือนเทียนไขมีหลาย
 สี บรรจุไว้เป็นกล่อง ๆ และมีหลายขนาด
- 1.1.5 สีชอล์ก มีลักษณะเป็นแท่ง เนื้อสีเป็นผงอยู่เหมือนชอล์ก
- 1.2 พู่กัน มีหลายชนิดขนาดต่าง ๆ กันจากเล็กไปหาใหญ่ แบ่งออกเป็น 2 ชนิด
 คือ (เจลิม นาครีกร์ และคณะ 2529 :3)
- 1.2.1 ชนิดกลม มีขนอ่อนสำหรับใช้กับสีน้ำโดยเฉพาะ และยังมีชนิดขน
 แข็งด้วย
- 1.2.2 ชนิดแบน มีทั้งชนิดขนอ่อนและขนแข็ง ชนิดขนอ่อนใช้สำหรับสี
 โปสเตอร์ ชนิดขนแข็งใช้ในการผสมสีหรือใช้กับสีน้ำมัน
- 1.3 ที่รองเขียน ได้แก่ โต๊ะ เก้าอี้ ขาหยั่ง กระจาดรอง เขียน ฯลฯ
- 1.4 กระดาษ ได้แก่ กระดาษปรีป กระดาษบอนด์ กระดาษสี กระดาษทำว่าว ฯลฯ
- 1.5 ฟองน้ำหรือเศษผ้า
- 1.6 จานสี
- 1.7 กระจาดน้ำสำหรับล้างพู่กัน
- 1.8 ปากกา มีหลายลักษณะ เช่น ปากแหลม ปากแบน มีทั้งชนิดต้องจุ่มหมึกและ
 หมึกซึม บางชนิดมีสีต่าง ๆ เช่นปากกาเมจิก
- 1.9 เครื่องมือ มีลักษณะเป็นแท่งสีเหลี่ยมยาวประมาณ 2.5-3.0 ซม. มีสีดำ
 น้ำตาล และอื่น ๆ
- 1.10 ถ่านชาร์โคล มีลักษณะคล้ายดินสอดำเป็นแท่งกลมไม่มีเปลือกนอก หุ้ม
 เหมือนดินสอ ทำจากถ่านกบ หรือต้นพริกโดยกรรมวิธีเช่นเดียวกับการเผาถ่าน มีสีน้ำตาล ดำ
 เทา (วิชาการ, กรม 2524 :84)
- 1.11 ดินสอสี มีคุณลักษณะ และรูปแบบคล้ายดินสอดำทั่วไป แต่แตกต่างกันเพียง
 ไล่ดินสอเท่านั้น
- 1.12 แผ่นจอภาพ คือเครื่องมือสำหรับส่องมองผลงานภาพ เพื่อช่วยให้การ
 ตัดสินใจในการเลือกมุมมองได้ดียิ่งขึ้น เพราะกรอบสีเหลี่ยมแผ่นภายในจะเป็นเครื่องมือกำหนด

เนื้อหาและรายละเอียดของวัตถุประสงค์ที่มองเห็น

1.13 ตัวอย่างผลงานสำเร็จ

2. กระบวนการการทำงาน ซึ่งใช้ได้หลายวิธีคือ การชูด การขีด การเขียน การลาก การทาระบาย การหยด การแต้ม การเท การลัดด การป้าย เทคนิคผสม และอื่น ๆ (วิชาการ, กรม 2529 : 3) โดยการใช้วัสดุ อุปกรณ์ต่าง ๆ กัน แล้วแต่ความสนใจ ความถนัด และความสะดวกของแต่ละบุคคล (เจลิม นาคีร์กี และคณะ 2529 : 9)

บทเรียนที่ 2 การปั้น-การแกะสลัก

1. วัสดุอุปกรณ์

ในล่วนของบทเรียนการปั้น-การแกะสลัก ซึ่งประกอบด้วยเนื้อหาที่เกี่ยวกับ การปั้น แมกนิ้ม์และการหล่อ และการแกะสลัก จากเนื้อหาที่กล่าวมีความแตกต่างกัน ดังนั้นวัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ ย่อมแตกต่างกันด้วย จึงจะนำเสนอรายละเอียดโดยแยกประเภทเนื้อหาดังกล่าว ดังนี้คือ

การปั้น (วิชาการ, กรม 2529 : 48-51)

1. ดินเหนียว เป็นสารผลงที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติประกอบด้วยแร่ธาตุต่าง ๆ มาทับถมกัน มีความละเอียดเหนียวสามารถทรงตัวอยู่ได้ มีอยู่ทั่วไปทุกท้องถิ่น ในที่ลุ่ม

2. ดินน้ำมัน เป็นล่วนผสมระหว่างดินขาวบ่และเอียด น้ำมัน วาสลิน สี นำมา กวนผสมกันตามวิธีการผลิตมีจำหน่ายทั่วไปในท้องตลาด

3. ช้ผึ้ง ได้จากรังผึ้งหลังจากกรีดน้ำผึ้งออกหมดแล้ว นำมาเคี้ยวให้ละลาย นิยมใช้ปั้นแบบเพื่อหล่อ โลหะ

4. กระจาดขผสมกาว ได้จากล่วนผสมของกระจาดขที่หมักจนและในน้ำนำมาบด โขลกจนละเอียดผสมกับกาว

5. ช้เลื่อยผสมกาว ได้จากล่วนผสมของช้เลื่อยละเอียดกับหนังสือตัวกาวยาง กระจาดข หรือแป้งเปียก ฯลฯ นำมาคลุกเคล้ากัน มีลักษณะเหมือนดินเหนียว ๆ เวลาแห้งจะมีความ แข็งมาก

6. ปูนปลาสเตอร์ เป็นผลิตภัณฑ์จากเกลือจัดหรือแร่ยิบซั่มบดละเอียด มีลักษณะ เป็นผงสีขาว จะต้องผสมกับน้ำทิ้งไว้ประมาณ 5-10 นาทีจึงแข็งตัว

7. ปูนซีเมนต์ เป็นผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรม นำมาบดได้โดยการผสมกับปูนขาว และทรายละเอียด มีความแข็งแรงทนทานมากเมื่อแห้งแล้ว
8. มือ นิ้วมือ และฝ่ามือ เป็นส่วนของร่างกายที่สำคัญมากในการปั้นรูปหยาบ ฯ
9. เครื่องมือตกแต่งผิวดิน นิยมทำด้วยไม้ส่วนหัวและท้ายมีลักษณะต่าง ๆ กัน ออกไป ใช้ในการตกแต่งส่วนละเอียด
10. เครื่องมือชูดัดดิน ทำด้วยไม้ ส่วนหัวและท้ายเป็นท่วงลวดแข็ง ใช้ในการขึ้นรูป
11. แผ่นกระดานรองหรือฐาน ใช้กับการปั้นรูปบนและลิกลง ไปในผิวพื้นฐานรอง ใช้กับการปั้นรูปลอยตัว โดยมีโครงแกนเพื่อให้รูปปั้นนั้นคงตัวอยู่ได้
12. ฝาคลุมดิน ใช้เฉพาะกับดินเหนียวด้วยการชุบน้ำคลุมให้ดินเหนียวมีความชื้นอยู่เสมอ

แม่พิมพ์และการหล่อ (วิชาการ, กรม 2529 : 57-59)

1. ปูนปลาสเตอร์ เป็นวัสดุที่นิยมใช้มากที่สุด นอกจากนี้ยังมี กระจกแข็ง ดินเหนียว ดินน้ำมัน ทราย ฯลฯ
2. น้ำมันเคลือบผิว เพื่อกันไม่ให้แม่พิมพ์และรูปหล่อเกาะติดกันได้จากน้ำสบู ผสมน้ำมันมะพร้าว

การแกะสลัก (วิชาการ, กรม 2521 : 61-63)

1. วัสดุที่มีความแข็ง ได้แก่ ไม้ หิน งาช้าง เขาลสัตว์ ฯลฯ
2. วัสดุเนื้ออ่อน ได้แก่ สบู่ แท่งหรือแผ่นปูนปลาสเตอร์ ฯลฯ
3. ผลไม้เนื้อแน่น ได้แก่ พักทอง มันเทศ มะละกอ ฯลฯ
4. สีว เหล็กสกัด เหล็กแกะ เป็นเครื่องมือแกะสลักวัสดุที่มีความแข็ง
5. มีดแกะปลายแหลม และเครื่องมือแกะสลัก เป็นเครื่องมือแกะสลักวัสดุเนื้ออ่อน และผลไม้เนื้อแน่น

2. กระบวนการการทำงาน

ดังที่ได้กล่าวไว้แล้วว่า ในส่วนของบทเรียนการปั้น-การแกะสลัก ซึ่งประกอบด้วยเนื้อหาที่เกี่ยวกับ การปั้น แม่พิมพ์และการหล่อ และการแกะสลักจากเนื้อหาที่กล่าวมา มีความแตกต่างกัน

กัน กระบวนการการทำงานที่ใช้ในบทเรียน การปั้น-การแกะสลัก ก็เช่นเดียวกันกับวัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ในบทเรียน การปั้น-การแกะสลัก คือ มีความแตกต่างกัน จึงจะนำเสนอรายละเอียดโดยแยกประเภทของเนื้อหา ดังนี้คือ

การปั้น (วิชาการ, กรม 2529 : 53-56)

1. วิธีชูด ชูด ชีด เป็นวิธีปั้นโดยใช้เครื่องมือปั้น
2. วิธีขยำ บีบ กด ภาด เป็นวิธีการปั้นด้วยมือ
3. วิธีกดดิน ด้วยการใช้มือหรือไม้กดดินให้เป็นแผ่น
4. วิธีบดดิน ด้วยการใช้ลูกกลิ้งหรือขวดกลม ๆ บดทับ
5. วิธีต่อเติม เป็นวิธีการเพิ่มวัสดุให้ได้ลักษณะที่ต้องการ
6. วิธีตบดิน ด้วยการใช้ไม้ตบดินให้ได้ลักษณะที่ตามต้องการ
7. วิธีการประกอบชิ้นส่วนรูปทรงเข้าด้วยกัน ด้วยวิธีต่าง ๆ คือ วิธีวางซ้อนเหลื่อมล้ำกัน วิธีเจาะ ใช้แกนร้อย วิธีวางเรียงชนกัน
8. วิธีทำลักษณะผิวบนรูปปั้น เพื่อให้เกิดความแตกต่างกัน ด้วยวิธีต่าง ๆ กัน คือ วิธีจุด, วิธีเจาะ, วิธีขีด ฯลฯ

แม่พิมพ์และการหล่อ (วิชาการ, กรม 2529 : 57)

1. การทำแม่พิมพ์ ทำได้โดยการหารูปดินแบบที่ไม่มีความลึบซับซ้อนกดเป็นรอยลงไปบนดินเหนียวหรือดินน้ำมัน
2. การทำแม่พิมพ์ทราย ได้จากการใช้ช้อน มือ ฯลฯ ควักทรายให้เป็นร่องลึกลงในกะบะทราย
3. การทำแม่พิมพ์กระดาษ ได้จากการตัดกระดาษแข็งให้เป็นแผ่นยาว ๆ งอพับกระดาษให้เป็นรูปแบบตามต้องการวางลงบนดินเหนียวหรือดินน้ำมัน
4. การทำแม่พิมพ์ขึ้นเดียว ได้จากการผสมปูนปลาสเตอร์เทลงไปในรูปดินแบบซึ่งมีความตื้น ลึกเพียงเล็กน้อย เอารูปดินแบบออก

การแกะสลัก (วิชาการ, กรม 2529 : 61-63)

1. การโกลนรูป เป็นการสร้างรูปร่างสัดส่วนอย่างหยาบ ๆ
2. การแกะส่วนละเอียด เป็นการสร้างส่วนละเอียดตลอดจนการทำลักษณะผิวให้แตกต่างกัน

3. การต่อชิ้นส่วนเข้าด้วยกัน เป็นการแกะสลักที่เป็นหลายชิ้นส่วนมาต่อกัน หรือติดกันเข้า เช่น รูปคน รูปสัตว์ หรืออื่น ๆ ที่มีลักษณะและส่วนประกอบกระจายออก (เฉลิม นาคีรักษ์ และคณะ 2529 : 45)

4. การตกแต่ง เพื่อให้เกิดความสวยงามและเรียบร้อยขึ้น ทำให้หลายวิธีคือ การตกแต่งรูปทรงลัดส่วน การตกแต่งเพิ่มเติมบางส่วนด้วยการขุด ขัด ตัด แต่ง เพิ่มเติมให้ผลงานสมบูรณ์ การตกแต่งด้วยสี และการตกแต่งด้วยพื้นหลังหรือฐาน

บทเรียนที่ 3 การพิมพ์ภาพ

1. วัสดุอุปกรณ์

- 1.1 วัสดุจากธรรมชาติ เช่น ใบพืช ล้วนอื่น ๆ ของพืช
- 1.2 วัสดุจากเศษวัสดุ เช่น เชือก ฝ้าย กระตุม ฯลฯ
- 1.3 วัสดุจากความคิดสร้างสรรค์ในการทำแม่พิมพ์ ปูน ไม้ ยาง โฟม หิน ฯลฯ
- 1.4 อุปกรณ์ในการพิมพ์ภาพ เช่น กระดาษ สี ลูกกลิ้ง กระจก พู่กัน ฯลฯ
- 1.5 ตัวอย่างงานแม่พิมพ์และภาพพิมพ์ที่สำเร็จ
- 1.6 แผนภูมิการพิมพ์ภาพตามขั้นตอน

2. กระบวนการการทำงาน ได้แก่

2.1 การพิมพ์ภาพจากใบพืชและส่วนอื่น ๆ ของพืช ด้วยการนำใบพืชแต่ละใบมาจัดเป็นเรื่องราวต่าง ๆ ในการจัดมีวิธีการ คือ การจัดให้เห็นในลักษณะซ้ำ ๆ กัน การจัดให้เห็นลักษณะลวดลายต่าง ๆ อาจเป็นลักษณะวงกลม สีเหลี่ยม เช่น ลวดลายดอกไม้ ลวดลายไทย ฯลฯ การจัดให้เห็นเรียงกันตามชนิดของใบพืช และการจัดให้เห็นลักษณะซ้ำซ้อนกันเพื่อให้เกิดเป็นมิติ (วิชาการ, กรม 2521 : 101)

2.2 การพิมพ์ภาพจากวัสดุอื่น ๆ ได้แก่ การพิมพ์จากเศษกระดาษ เชือก ฯลฯ ด้วยวิธีการพิมพ์ ด้วยกระดาษขุ่ม ด้วยเชือก ฯลฯ (วิชาการ, กรม 2521 : 70)

2.3 การพิมพ์ภาพด้วยแม่พิมพ์กระดาษ คือ การใช้กระดาษที่มีความหนาพอประมาณ ทำแม่พิมพ์ ด้วยวิธีขุด ขีด ให้เกิดรอยรอยลึกลง และวิธีตัด ฉลุ กระดาษ เป็นภาพตามต้องการ แล้วผนึกกระดาษนั้นลงบนแผ่นพื้นแข็ง เช่น ไม้อัด แผ่นกระจก ฯลฯ (เฉลิม นาคีรักษ์ และคณะ

2529 : 27)

2.4 การพิมพ์ภาพแบบสะเตลซิล มีวิธีการทำคือ เจาะกระดาษหรือวัตถุอื่น ๆ ให้เป็นช่อง รู ตามต้องการ แฉพิมพ์แบบนี้อาจมีชั้นเดียว หรือหลายชั้นก็ได้ วิธีพิมพ์วางแม่พิมพ์ลงบน ระบายผิวต่าง ๆ เช่น กระดาษ หิน โฟม ฯลฯ ใช้รงสีฟันจุ่มสีอยู่บนตะแกรงมุ้งลวดให้สีผ่านตะ แกรงมุ้งลวดตกลงบนแม่พิมพ์ หรืออาจใช้วิธีการพ่น แต่มี จุดก็ได้ (วิชาการ, กรม 2521 : 110-111)

2.5 การพิมพ์ภาพด้วยบล็อก เช่น การพิมพ์ภาพด้วยโฟม ไม้ กระดาษ ขุน พลาสติก ฯลฯ (วิชาการ, กรม 2529 : 72)

บทเรียนที่ 4 การสร้างสรรค์งานศิลปะ

1. วัสดุอุปกรณ์ ในบทเรียนการสร้างสรรค์งานศิลปะ ได้แก่ (เฉลิม นาศิริรักษ์ และคณะ 2529 : 30)

1.1 วัสดุจากธรรมชาติ เช่น ส่วนต่าง ๆ ของพืช ก้อนหิน ฟางข้าว ฯลฯ

1.2 วัสดุจากเศษวัสดุ เช่น เศษผ้า กระดาษสี กระดาษหนังสือพิมพ์ เศษเชือก เศษเหล็ก เศษพลาสติก ฯลฯ

1.3 อุปกรณ์ในการสร้างสรรค์งานศิลปะ เช่น มีด กาว กรรไกร ลวด ฯลฯ

1.4 ตัวอย่างผลงานสำเร็จ

2. กระบวนการการทำงาน ซึ่งได้แก่กระบวนการการทำงาน ดังนี้คือ (วิชาการ, กรม 2521 : 119)

2.1 การปะติด ได้แก่ การใช้วัสดุต่าง ๆ เช่น กระดาษหนังสือพิมพ์ กระดาษสี เศษผ้า เศษชิ้นส่วนจากวัสดุเหลือใช้ นำมาจัดกิจกรรมลงบนพื้นระนาบอาจเป็นกระดาษหรืออะไรก็ได้ โดยการปะหรือปิดให้ทับหรือเหลื่อมกันก็ได้ตามความต้องการ

2.2 การประดับ ได้แก่ การนำเอาชิ้นส่วนของวัสดุต่าง ๆ เช่น กระดาษ เศษผ้าสี กระดุม กระเบื้อง เปลือกไม้ ฯลฯ มาจัดเรียงต่อกันเป็นภาพตามความต้องการ

2.3 การสร้างภาพแขวน และภาพตั้ง ได้แก่ การสร้างภาพที่เป็นมิติโดยคำนึง ถึงความสมมูลย์จากการชั่งน้ำหนักเป็นสำคัญ

2.4 การสร้างงานโครงสร้าง ได้แก่ การใช้ชิ้นส่วนวัสดุต่าง ๆ มาติดหรือต่อกันเข้าเป็นรูปโครงสร้าง โดยคำนึงถึงการก่อตั้งจากฐานที่มั่นคง ด้วยการเชื่อมโยงกันตลอดอย่างดียิ่ง

บทเรียนที่ 5 ศิลปะพื้นบ้าน

1. วัสดุอุปกรณ์ ได้แก่ (เจลิม นาศิริภักดิ์ และคณะ 2529:46)

1.1 วัสดุในท้องถิ่น เช่น ไม้ชนิดต่าง ๆ ไม้ไผ่ หวาย ไม้้อ กก ไม้ระกำ กะลามะพร้าว รากลำพู หน่อบล้อง หนังกัดวี่ ฯลฯ

1.2 เศษวัสดุต่าง ๆ เช่น เศษผ้า เศษกระดาษ ฯลฯ

1.3 อุปกรณ์ในการสร้างงานศิลปะพื้นบ้าน เช่น มีดพับ มีดจักดอก ค้อน คีม เหล็กหมาด กรรไกร เข็ม ด้าย ฯลฯ

1.4 ตัวอย่างผลงานสำเร็จ

2. กระบวนการการทำงาน ได้แก่ (วิชาการ, กรม 2526 : 76)

1.1 . การสาน ได้แก่ วิธีการจักตอก การเหลาตอก การข้อมสี่ การสานตามลักษณะลาย เช่น ลายสอง ลายสาม ลายยกดอก

1.2 การปั่น ได้แก่ วิธีการเลือกดิน นวดดิน การขึ้นรูป การตกแต่ง และการเผา

1.3 การถัก ได้แก่ วิธีการเลือกวัสดุ การทอ และการให้ลวดลาย

1.4 การทอ ได้แก่ วิธีการเลือกด้าย การกรอด้วยไม้เข็ม การเริ่มสาน ตลอดจนการใช้เครื่องมือต่าง ๆ

จากที่กล่าวมาทั้งในส่วนที่เกี่ยวข้องกับเนื้อหาการสอนด้านสื่อและกระบวนการการทำงานที่ใช้ในรายวิชา ศ 101-102 ทัศนศิลป์ศึกษาชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ซึ่งประกอบไปด้วย การวาดเขียน การปั้น-การแกะสลัก การพิมพ์ภาพ การสร้างสรรค์งานศิลปะ และศิลปะพื้นบ้าน มีความหลากหลายต่างกันออกไปในแต่ละบทเรียน อย่างไรก็ตามการเลือกใช้สื่อและกระบวนการการทำงานย่อมขึ้นอยู่กับเนื้อหาของกิจกรรมนั้น ๆ ด้วย

เนื้อหาการสอนด้านเรื่องราว

เอฟแลนด์ (Efland 1977 : 20-25) ได้แบ่ง เนื้อหาการสอนศิลปะศึกษาด้านเรื่องราว พอสรุปได้ 8 ประเภท และเมื่อพิจารณาจากบทเรียนในรายวิชา ศ 101 - 102 ทักษะศิลปะศึกษา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 (วิชาการ, กรม 2529) แล้วสอดคล้องกันดังนี้คือ

1. ความสัมพันธ์ของมนุษย์ ได้แก่ เหตุการณ์ในชีวิตประจำวัน, การแข่งขันกีฬาและเกมส์ต่าง ๆ, ประเพณีและวัฒนธรรมในท้องถิ่น, ชีวิตและบุคคลที่ทำประโยชน์ต่อสังคม เช่น แพทย์พยาบาล ครู ฯลฯ กิจกรรมในโรงเรียน, ศาสนา ฯลฯ
2. ธรรมชาติ ได้แก่ ภูเขา, น้ำตก, ทะเล ฯลฯ
3. สิ่งมีชีวิต ได้แก่ พืช เช่น ต้นไม้, ต้นเฟินส์, ไข่ม้วน, หญ้า, ผัก, ผลไม้ ฯลฯ และสัตว์ เช่น สัตว์เลี้ยงภายในบ้าน, สัตว์เลี้ยงในฟาร์ม, สัตว์เลี้ยงในสวนสัตว์, นก, ปลา ฯลฯ
4. สิ่งที่มนุษย์สร้าง ได้แก่ บ้าน, ตึกกระฟ้า, โรงงาน, เขื่อน, ทางหลวง, ทางรถยนต์, เครื่องประดับ, เสื้อผ้า ฯลฯ
5. อารมณ์และความรู้สึก ได้แก่ ความสนุก, ความตื่นเต้น, ความรัก, ความเศร้า ฯลฯ
6. ปัญหาและข้อถกเถียง ได้แก่ การตั้งคำถาม เช่น วัตถุประสงค์ด้วยดีเดียวหรือหลายสิ่งดีกว่ากัน ฯลฯ
7. แนวคิด ได้แก่ คำพังเพย, สุภาษิต, จินตนาการ ฯลฯ
8. องค์ประกอบศิลป์ ได้แก่ เส้น, สี, รูปเรขาคณิต, สามมิติ, สองมิติ, พื้นผิว จังหวะ ฯลฯ

นอกจากนี้ ในบทเรียนศิลปะพื้นบ้าน กรมวิชาการ (2529 : 86-89) ได้แบ่งเนื้อหา ด้านเรื่องราว ซึ่งพอสรุปได้ดังนี้คือ

1. ศิลปะพื้นบ้านที่เป็นเครื่องใช้ เป็นเรื่องราวที่เกี่ยวกับความประณีต สวยงาม เช่น การสานกระบี่พญาลิเกา และความคงทนถาวร
2. ศิลปะพื้นบ้านที่เป็นเครื่องประดับ เป็นเรื่องราวที่เกี่ยวกับ ความประณีตสวยงาม เช่น การเจาะรูเล็ก ๆ ที่ลูกบิดสำหรับร้อยเชือกเพื่อทำสร้อย และความคิดสร้างสรรค์ ในการพัฒนาเปลี่ยนแปลงซึ่งแสดงให้เห็นทั้งด้านวัฒนธรรม และรสนิยมไปด้วยพร้อมกัน

3. ศิลปะพื้นบ้านที่เป็นเครื่องเล่น เป็นเรื่องราวที่เกี่ยวกับการออกกำลังกาย ซึ่งรวมถึงความสนุกสนาน เช่น ม้าก้านกล้วย, ว่าว ฯลฯ และความเพลิดเพลิน เช่น ตีกลอง ฆ้อง ตะโพน ฯลฯ

เนื้อหาการสอนด้านการออกแบบ

ดังที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น การออกแบบหมายถึง การเน้นในเรื่องหลักการทางศิลปะ และองค์ประกอบศิลป์ ตลอดจนสิ่งที่มีลักษณะร่วมกันตามการแสดงออกในการสร้างผลงานทางศิลปะ นั้นจะเกิดขึ้นได้จากความคิด จินตนาการ ซึ่งมาในรูปของการออกแบบ (Design) เป็นรูปแบบของหลักการจัดภาพหรือองค์ประกอบศิลป์ (Composition) ซึ่งประกอบด้วย ส่วนประกอบของการออกแบบ (Elements of Design) และหลักการออกแบบ (Principle of Design) (ชลอ พงษ์สามารถ 2524 : 34)

จากที่กล่าวมาทั้งหมดนี้ สรุปได้ว่า เนื้อหาการสอนด้านการออกแบบมีส่วนประกอบดังนี้

1. ส่วนประกอบของการออกแบบ (Elements of Design)
2. หลักการออกแบบ (Principle of Design)
3. การแสดงออกด้านความรู้สึก (Expressive Qualities)
4. การแสดงออกด้านรูปแบบ (Expressive Style)

1. ส่วนประกอบของการออกแบบ (Elements of Design) ได้แก่ (ชลอ พงษ์สามารถ 2524 : 35-38)

1.1 จุด (Point) เป็นองค์ประกอบแรกของการออกแบบ จุดมีรูปร่าง มีตำแหน่งที่อยู่ที่เราเป็นผู้กำหนดให้ จุดมีรูปร่างและขนาดของตัวเอง ซึ่งเกิดจากการใช้วัสดุที่แตกต่างกัน เช่น ดินสอ ปากกา ไม้ขีด แปรง ฯลฯ

1.2 เส้น (Line) เกิดจากจุดเริ่มต้นและติดต่อกันมากมายจนเป็นเส้นทำให้เกิดแนวตั้ง แนวอน โค้ง เกิดเป็นรูปร่าง รูปทรง แสดงทิศทาง บอกความแรง ความเร็ว เกิดเป็นสื่อความหมาย สัญลักษณ์ให้เข้าใจได้

1.3 รูปร่าง (Shape) เส้นประกอบกันเกิดเป็นรูปร่าง แสดงเส้นรอบนอก

เส้นขอบเขต (Outline) เป็นรูปแบบแสดงพื้นระนาบ คือ กว้าง ยาว มีลักษณะเป็น 2 มิติ
รูปร่างแบ่งตามลักษณะต่างกัน 3 ประเภทคือ

1.3.1 รูปร่างธรรมชาติ หรือรูปร่างธรรมชาติ (Natural shape)
เช่น คน ลีลาวดี ต้นไม้ ฯลฯ

1.3.2 รูปร่างเรขาคณิต (Geometric shape) จากรูปเรขาคณิตคือ
กลม สี่เหลี่ยม สามเหลี่ยม วงรี ฯลฯ

1.3.3 รูปร่างอิสระ (Free shape) จากความพอใจ ตามอารมณ์ผู้เขียน

1.4 รูปทรง รูปลักษณะ (Form) สามารถบอกรูปแบบได้รอบตัว บอกความ
กว้าง ยาว ลึก ตื้น หน้า บาง มีลักษณะเป็น 3 มิติ รูปทรงในงานทัศนศิลป์มี 2 ลักษณะคือ

1.4.1 รูปทรงปิด (Closed form)

1.4.2 รูปทรงเปิด (Opened form)

1.5 ช่องว่าง บริเวณว่าง (Space) สำคัญมากสำหรับการจัดวางรูปแบบ
บริเวณว่างจะช่วยให้ภาพดูเด่น ไม่แน่นทึบ อึดอัด

1.6 ลักษณะพื้นผิว (Texture) ให้ความรู้สึกทางประสาทสัมผัสและประสาทตา
ช่วยให้อารมณ์ ทำให้เกิดความแตกต่าง (Contrast) และความกลมกลืน (Harmony)
ลักษณะของผิวพื้นมี ผิวหยาบ ผิวขรุขระ ละเอียด ตื้น มั่น ฯลฯ

1.7 สี (Color) สีเป็นส่วนประกอบสำคัญอย่างยิ่งในภาพ ทำให้ภาพดูมีชีวิต
เป็นจริงเป็นจัง ให้ความรู้สึกและเกิดอารมณ์ ทำให้ภาพดูสมบูรณ์ขึ้น สีมืดทึบต่อจิตใจของ
มนุษย์ มีหลักการนำไปใช้ในแบบต่าง ๆ กัน ให้ทั้งความแตกต่างกันและความกลมกลืน ทำให้
เกิดความเด่น ความสนใจ ความเข้ม ความจาง ทำให้เกิดระยะตื้นลึก ใกล้ไกลได้

1.8 คุณค่า (Value) หมายถึงน้ำหนักของภาพที่แสดงความหนักเบา เข้มจาง
แก่อ่อน มืดสว่าง ให้ความรู้สึกใกล้ ไกล ลึก ตื้น

1.9 มวล (Mass) กลุ่มของภาพหมายถึงการจัดภาพ การวางภาพให้เป็นกลุ่ม
เป็นเอกภาพ (Unity) ให้ความรู้หนัก มีปริมาตร

1.10 ทิศทาง (Direction) เกิดจากการเคลื่อนไหวของภาพ ล้วนมากเกิด
จากเส้นหรือภาพที่มีลักษณะเป็นทัศนียภาพ (Perspective) จะเห็นว่ามิติศทาง ไปยังจุดสายตา
ทำให้ภาพดูสมบูรณ์ขึ้น

2. หลักการออกแบบ (Principle of Design) ได้แก่ (ชลอ พงษ์สามารถ 2524 : 38-40)

2.1 สัดส่วน (Proportion) หมายถึง ความสมส่วนกันในขนาด รูปร่าง รูปภาพ โครงสร้าง ทางด้านกว้าง ยาว สูง ต่ำ ทำให้เกิดสัดส่วนที่ตั้งงดงาม

2.2 ช่วงจังหวะ (Rhythm) ระยะของการจัดวางเส้น วัตถุ หรือภาพ ต้องทำให้ดูเหมาะสมไม่ขัดตา ช่วยระยะที่ซ้ำ ๆ กันทำให้เบื่อกว่านั้น การจัดวางภาพที่ดีต้องมีระยะที่บ้างห่างบ้าง การซ้ำ (Repetition) บ่อย ๆ มาก ๆ อาจแก้ไขโดยการเปลี่ยนขนาด ระยะทาง ตำแหน่งที่ตั้ง และสีจะทำให้ดีขึ้น

2.3 ความสมดุลย์ (Balance) แบ่งออกเป็น 2 ลักษณะคือ "Symmetrical Balance" ความสมดุลย์ที่เกิดจากรูปแบบและการจัดวางติดตั้งที่เหมือนกันเท่ากันหมดทั้งตำแหน่ง ระยะและตำแหน่งที่วาง และ "Assymmetrical Balance" ความสมดุลย์ที่เกิดจากรูปแบบและการจัดวางภาพที่ไม่เหมือนกัน ไม่เท่ากัน ทั้งระยะและตำแหน่งที่จัดวาง แต่ภาพมีน้ำหนักเท่ากันไม่เอียงไปข้างใดข้างหนึ่ง

2.4 ความกลมกลืน (Harmony) หมายถึง ความเข้ากันได้ ไปได้ เหมาะสมกันและกลมกลืนกันด้วยเส้น (Line) รูปทรง (Form) ขนาด (Size) ลักษณะผิว (Texture) สี (Color)

2.5 ความแตกต่าง (Contrast) หมายถึง ความแตกต่างกันในงานศิลปะ ความแตกต่างกันจะทำให้เกิดจุดเด่น จุดสนใจ น่าดู แปลกตา เกิด ความแตกต่างกัน เกิดจากเส้น สี ขนาด ผิว รูปทรง เช่นเดียวกับความกลมกลืน

2.6 การเน้นให้เกิดจุดเด่น (Emphasis) หมายถึง การเน้นทำให้เด่นเฉพาะบางแห่งที่ต้องการให้ชวนดู แปลกตาหรือให้เป็นจุดสนใจ (Center of Interest) และทำให้เกิดความแตกต่างไปจากที่อื่น

3. การแสดงออกด้านความรู้สึก (Expressive Qualities) หมายถึง ความรู้สึก ลมผัสในลักษณะใดลักษณะหนึ่งในผลงานแต่ละชิ้น เช่น ความรู้สึกสนุกสนาน สงบเงียบ ตื่นเต้น บีบคั้นความรู้สึก ฯลฯ ความรู้สึกเหล่านี้มีผลมาจากส่วนประกอบของการออกแบบ (Elements of

Design) โดยตรง ซึ่งแยกพิจารณากว้าง ๆ คือ (วิรุณ ตั้งเจริญ 2527 : 39-42)

3.1 ความรู้สึกสัมผัสทางด้านทิศทาง มนุษย์จะมีความรู้สึกร่วมกันทางด้านแรงดึงดูดของโลกคือ สิ่งที่อยู่ด้านบนจะถูกแรงดึงดูดลงสู่ด้านล่างในแนวตั้ง สิ่งที่ตกลงสู่พื้นแล้วย่อมหยุด การเคลื่อนไหว หรือสิ่งที่อยู่แนวเฉียงย่อมกำลังถูกแรงดึงดูด ดึงให้ล้มลง ความรู้สึกสัมผัสในงาน ออกแบบเช่นนี้ จะมีผลทั้ง จุด เส้น และรูปร่าง พร้อมทั้งมีผลไปสู่ความเคลื่อนไหว (Movement) ในงานออกแบบด้วย

3.2 ความรู้สึกสัมผัสทางด้านขนาด ขนาดของจุดและรูปทรงที่แตกต่างกันใน งานออกแบบย่อมให้ความรู้สึกสัมผัสที่แตกต่างกันด้วย วัตถุขนาดใหญ่จะให้ความรู้สึกที่หนัก แข็งแรง บึกบึน ตรงกันข้ามกับวัตถุขนาดเล็กจะให้ความรู้สึกที่เบาและอ่อนแอกว่า นอกจากความรู้สึกสัมผัส ต่อขนาดโดยตรงแล้ว ขนาดของวัตถุหรือรูปร่างที่แตกต่างกันยังให้ความรู้สึกเกี่ยวกับแรงมากกว่า รูปทรงขนาดเล็ก ซึ่งก็มีผลต่อความรู้สึกในงานออกแบบเช่นกัน และขนาดที่เกี่ยวกับบริเวณว่างจะมีผลต่อความรู้สึกสัมผัสในอีกด้านหนึ่ง คือบริเวณที่ว่างที่กว้างขวางย่อมให้ความรู้สึกเวิ้งว้าง ปลอด ไปร่ง สบายใจ วังเวง บริเวณว่างที่เล็กหรือคับแคบจะให้ความรู้สึกที่อัดอัด คับแคบ ซึ่งก็มีผลต่อ ความรู้สึกในงานออกแบบเช่นกัน

3.3 ความรู้สึกสัมผัสทางด้านสีและลักษณะผิว สีรู้สึกสัมผัสด้วยการมองเห็น แต่ รู้สึกสัมผัสลักษณะผิวได้ทั้งการมองเห็นและกายสัมผัส ลักษณะผิวที่แตกต่างกันจะให้ความรู้สึกสัมผัสที่ แตกต่างกัน ลักษณะผิวหยาบขรุขระให้ความรู้สึกในด้านแข็งกร้าว บึกบึน มั่นคงแข็งแรง รุนแรง แต่ ลักษณะผิวที่ราบเรียบให้ความรู้สึกที่อ่อน สงบ นุ่มนวล ความรู้สึกสัมผัสที่มีได้เป็นความรู้สึกที่แน่นอน ตายตัวเสมอไป ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับประสบการณ์ของแต่ละคนหรือขึ้นอยู่กับลักษณะพิเศษสิ่งนั้น ๆ ด้วยเช่นกัน

4. การแสดงออกด้านรูปแบบ (Expressive Style) ในการศึกษาลักษณะของงาน ศิลปะ มีคุณลักษณะและสมบัติแตกต่างกันออกไปตามความจำเป็นและขึ้นอยู่กับอิทธิพลต่าง ๆ ของ สิ่งแวดล้อมนานาประการอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ เช่น สภาพทางภูมิศาสตร์ ดินฟ้าอากาศ การเมือง การปกครอง ความเชื่อทางศาสนา สภาพสังคม และสภาพทางเศรษฐกิจ ฯลฯ (เกษร ธิตะจारी มปป. : 76) วัฒนธรรมต่าง ๆ ก็มีลักษณะรูปแบบที่เป็นตัวของมันเอง ซึ่งจะสังเกตได้จากอาคาร สิ่งก่อสร้าง ของใช้ต่าง ๆ ฯลฯ การแสดงออกด้านรูปแบบทางศิลปะ ได้แก่ รูปแบบในสมัยก่อน ประวัติศาสตร์ สมัยประวัติศาสตร์ รูปแบบของลัทธิทางศิลปะ และรวมไปถึงลักษณะการแสดงออก

อย่างเด่นชัดเป็นรูปแบบเฉพาะของศิลปินนั้น ๆ (Efland 1977 : 40)

เนื้อหาการลอนด้านประ โยชน์

ดังที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น ประ โยชน์ (Function) หมายถึง บทบาทและหน้าที่มนุษย์ใช้จากประ โยชน์นั้น ๆ แบ่งเป็น 2 ลักษณะคือ ประ โยชน์ใช้สอยและการแสดงออกของผู้สร้างงานซึ่งรวมไปถึงวัตถุประสงค์ในงานนั้น ๆ และเมื่อพิจารณาหลักสูตรรายวิชา ค 101-102 ทศนศิลป์ศึกษา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 แล้ว มีจุดประสงค์ในการสอนดังนี้คือ (ชลอ พงษ์สามารถ 2524 : 6)

1. ให้มีความรู้ความเข้าใจด้านพื้นฐานทางศิลปศึกษา และสามารถแสดงออกได้ตามวุฒิภาวะ
2. ให้สามารถใช้วิชาเลือกศิลปศึกษา เพื่อผ่อนคลายจิตใจและอารมณ์
3. ให้สามารถพิจารณาแนวทางของตน และเลือกเรียนวิชาหมวดศิลปศึกษาที่ถนัดได้อย่างมั่นใจ

คำอธิบายรายวิชา

ความรู้ทั่วไป และการทดลองปฏิบัติเกี่ยวกับการวาดเขียน การปั้น การแกะสลัก การพิมพ์ภาพ การสร้างสรรค์งานศิลปะ และศิลปะพื้นบ้าน

กิจกรรมและการแสดงออกระดับนี้ กำหนดความรู้ทางด้านทฤษฎีที่เหมาะสมกับกิจกรรมปฏิบัติ ส่งเสริมให้มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ค้นคว้าทดลอง ตามความสามารถของแต่ละบุคคล

ดังนั้น เมื่อพิจารณาจุดประสงค์ของหลักสูตร รายวิชา ค 101-102 ทศนศิลป์ศึกษา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ประกอบกันกับจุดประสงค์ในการสอนกิจกรรมต่าง ๆ ในแต่ละบทเรียน ซึ่งได้แก่ การวาดเขียน การปั้น-การแกะสลัก การพิมพ์ภาพ การสร้างสรรค์งานศิลปะ และศิลปะพื้นบ้าน (วิชาการ. กรม 2521) สรุปได้ว่าเนื้อหาการสอนด้านประ โยชน์ที่นักเรียนจะได้รับดังนี้คือ

1. ความรู้ความเข้าใจด้านพื้นฐาน และการทดลองปฏิบัติเกี่ยวกับการวาดเขียน การปั้น-การแกะสลัก การพิมพ์ภาพ การสร้างสรรค์งานศิลปะ และศิลปะพื้นบ้าน
2. การพัฒนาสติปัญญา ความคิดสร้างสรรค์ โดยรู้จักแสวงหาวิธีการแก้ปัญหาที่กำหนด โดยอาศัยพื้นฐานจากประสบการณ์เดิมรวบยอดในการสร้างรูปแบบชิ้นใหม่

3. การนำประสบการณ์จากบทเรียน ไปประยุกต์ใช้เพื่อให้เกิดประโยชน์ได้ตามความคิดสร้างสรรค์ และความถนัดของตนเอง

4. การทำงานร่วมกันเป็นกลุ่ม

5. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. งานวิจัยในต่างประเทศ

โมราห์ (Morah 1980 : 6116-A) ได้ทำการวิจัยเรื่อง "An Examination of Art in Secondary Education in the Anambra State of Nigeria 1977-78" มีวัตถุประสงค์เพื่อ ศึกษาสภาพของวิชาศิลปศึกษาระดับมัธยมศึกษา ในรัฐอะนามบรา ประเทศไนจีเรีย ระหว่างปีการศึกษา 1977-78 โดยการสำรวจ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยคือ แบบสอบถาม ตัวอย่างประชากรที่ใช้ในการวิจัยคือ ผู้บริหารและครูศิลปศึกษาระดับมัธยมศึกษาจำนวน 46 โรงเรียน ผลการวิจัยพบว่า วิชาที่เป็นที่นิยมในการเรียนในห้องปฏิบัติการทางศิลปะคือ การวาดเส้น การระบายสี โดยเน้นที่การวาดหุ่นนิ่ง ทั้งนี้ยังคำนึงถึงพัฒนาการทางด้านทักษะของนักเรียน ในด้านการสอนคำนึงถึงหลักการสอนแบบนักเรียนเป็นจุดศูนย์กลาง (Student Centered) และแบบการสอนที่เป็นเทคนิค (Technique-oriented) การประเมินผลของครูศิลปะส่วนมากจะพิจารณาความคิดสร้างสรรค์ที่เกี่ยวกับความคิดและการใช้วัสดุ นอกจากนี้ผู้บริหารและครูศิลปศึกษาเห็นด้วยต่อวิชาศิลปะว่าจะต้องสอดคล้องกับประสบการณ์ทางวัฒนธรรมและสังคมของผู้เรียน

ริชาร์ดสัน (Richardson 1982 : 2983-A) ได้ทำการวิจัยเรื่อง "Educator's Attitude Toward Goals and Theories of Art Education" มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาทัศนคติของนักการศึกษาต่าง ๆ ที่มีต่อความมุ่งหมายทฤษฎี ในวิชาศิลปศึกษา ระดับมัธยมศึกษา ประเทศสหรัฐอเมริกา ตัวอย่างประชากรที่ใช้ในการวิจัยแบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มนักการศึกษาทางศิลปศึกษา ในโรงเรียนมัธยมศึกษาและกลุ่มผู้บริหารโรงเรียน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยคือแบบสอบถาม ผลการวิจัยพบว่ามีความคิดเห็นเกี่ยวกับความหมายของศิลปศึกษาที่มีความสำคัญลำดับต้น ๆ ในเรื่องเกี่ยวกับ ความคิดสร้างสรรค์และการแสดงออกด้วยตนเอง การสร้างงานศิลปะ การแปลความหมายของสภาพแวดล้อม ศิลปนิยม และการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น นอกจากนี้ยังมี

ความเห็นที่ควรจำกัดเป้าหมายให้น้อยที่สุด และเน้นการใช้สื่อการสอนและกระบวนการสอนต่าง ๆ ควรสนับสนุนจุดหมายของศิลปศึกษาด้านมนุษยนิยม (Humanism) อันเป็นสิ่งที่มีความหมายต่อบุคคล และลึกซึ้งมากกว่าสนับสนุนด้านเนื้อหาวิชาซึ่งมีลักษณะที่แคบกว่า ในการเปรียบเทียบจุดหมายของศิลปศึกษาตามสภาพที่เป็นจริงและสภาพในอุดมคติ ปรากฏว่าไม่มีความแตกต่างกัน

แบลคเวลล์ (Blackwell 1984:2330-A) ได้ทำการวิจัยเรื่อง "A Longitudinal Study of the Long-Term Effectiveness of a High School Visual Arts Program" มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาลักษณะผลระยะยาว ของโปรแกรมทัศนศิลปศึกษา ในระดับมัธยมศึกษา ตัวอย่างประชากรที่ใช้ในการวิจัย คือ ผู้ที่จบการศึกษาจากโรงเรียนมัธยม ดาคูลา (Dacula High School) รัฐจอร์เจียระหว่างปี 1971-1982 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยคือแบบสอบถาม ผลการวิจัยพบว่า การสอนวิชาทัศนศิลปศึกษาสามารถส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ จินตนาการ การแสดงออก ทักษะ ให้มีคุณค่าและมีประโยชน์ในการดำเนินชีวิตของวัยรุ่น สามารถปลูกฝังพัฒนาการของความคิดความเข้าใจ และมีความชื่นชมเพลิดเพลินในการดูงานศิลปกรรม และสามารถมีอิทธิพลในการผลักดันให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการสนับสนุนและซื้อผลงานศิลปกรรม ในโอกาสต่อไป

วงศ์สิงห์ทอง (Vongsinthong 1985 : 2734-A) ได้ทำการวิจัยเรื่อง "Faculty Perception of the Use and Effectiveness of Instructional Media in Teaching Studio-Art Courses" มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการใช้สัมฤทธิ์ผลของ จุดประสงค์และสื่อการสอนของครูในห้องปฏิบัติการศิลปะ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยคือแบบสอบถาม ตัวอย่างประชากรคือครูผู้สอนในห้องปฏิบัติการศิลปะ ในโรงเรียน วิทยาลัย และมหาวิทยาลัยใน รัฐโอกลาโฮมา สหรัฐอเมริกา จำนวน 167 คน ผลการวิจัยพบว่า การใช้สื่อการสอนที่มีประโยชน์ ต่อการเรียนการสอนศิลปะในห้องปฏิบัติการทางศิลปะครูที่มีประสบการณ์ในการสอนมากกว่า 11 ปี ใช้สื่อการสอนในห้องปฏิบัติการทางศิลปะมากที่สุด สื่อการสอนถูกใช้มากที่สุดในห้องปฏิบัติการทาง ศิลปะ ซึ่งมีนักเรียนมากกว่า 13 คน ในจุดประสงค์ของการสอนที่แตกต่างกัน ครูผู้สอนจะใช้สื่อที่ แตกต่างกันด้วย และการใช้สัมฤทธิ์ผลของการใช้สื่อการสอนในห้องปฏิบัติการทางศิลปะมีความ สัมพันธ์กันอย่างมีนัยสำคัญ

2. งานวิจัยในประเทศ

เนื่องจากยังไม่ม้งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเนื้อหาการสอน รายวิชาทัศนศิลป์ศึกษา ในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น โดยตรง ดังนั้นจึงนำเสนอผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเนื้อหาการสอน วิชาศิลปะศึกษาในระดับประถมศึกษาที่ผู้วิจัยศึกษาเพื่อเป็นพื้นฐานในการวิจัยครั้งนี้

พัชรา อังคินันท์ (2522 : ง-ฉ) ทำการวิจัยเรื่อง "ปัญหาเกี่ยวกับการผลิตและการใช้สื่อการสอนของครูระดับประถมศึกษา จังหวัดพิษณุโลก" มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาปัญหาเกี่ยวกับการผลิตและการใช้สื่อการสอนเพื่อสำรวจแหล่งบริการสื่อการสอนในโรงเรียนต่าง ๆ และในชุมชน ตลอดจนการใช้ประโยชน์ทางวิชาการจากแหล่งดังกล่าวของครูระดับประถมศึกษา ตัวอย่างประชากรที่ใช้ในงานวิจัยคือ ครูประถมศึกษา ครูใหญ่และผู้ช่วยครูใหญ่ ศึกษานิเทศก์อำเภอ หัวหน้าส่วนการศึกษาจังหวัด หัวหน้าหมวดการศึกษาอำเภอเมือง และหัวหน้าฝ่ายการศึกษาเทศบาลเมืองพิษณุโลกรวมทั้งสิ้น 306 คน ผลการวิจัย พบว่า ครูจัดหาสื่อการสอนโดยวิธีให้นักเรียนหาวัสดุในท้องถิ่นมาแล้วให้นักเรียนช่วยกันผลิต วัสดุที่ใช้มักจะเป็นวัสดุที่หาง่ายในท้องถิ่น เศษวัสดุ หรือวัสดุราคาเยา ครูใช้สื่อการสอนมากที่สุดในกลุ่มวิชาทักษะ สื่อการสอนที่ใช้มากได้แก่ กระดาษดำ บัตรคำ แผนภูมิ หนังสือ แบบเรียน และเพลงประกอบบทเรียน

วิชัย ประสิทธิ์วุฒิเวช (2524 : 100-101) ทำการวิจัยเรื่อง "ความคิดเห็นของนักวิชาการและผู้ใช้หลักสูตร เกี่ยวกับการปรับแผนการสอนวิชาศิลปะศึกษาตามหลักสูตรประถมศึกษา ในเขตการศึกษา 7" มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความคิดเห็นของนักวิชาการและผู้ใช้หลักสูตร และเปรียบเทียบความคิดเห็นของนักวิชาการและผู้ใช้หลักสูตรเกี่ยวกับการปรับแผนการสอนวิชาศิลปะศึกษาตามหลักสูตรประถมศึกษาในเขตการศึกษา 7 ตัวอย่างประชากรที่ใช้ในงานวิจัย คือ นักวิชาการและผู้ใช้หลักสูตร รวมทั้งสิ้น 728 คน ผลวิจัย พบว่า การจัดหาวัสดุในท้องถิ่น นักวิชาการและผู้ใช้หลักสูตรมีความคิดเห็นว่ วัสดุที่หาง่ายในท้องถิ่นสามารถแยกเป็นประเภทและเรียงลำดับการหาได้ง่ายที่สุด ดังต่อไปนี้

1. ประเภทกระดาษมีดังนี้ กระดาษหนังสือพิมพ์ กระดาษวาดเขียน กระดาษจากปฏิทินที่ใช้แล้ว กระดาษจากเอกสารต่าง ๆ ที่ไม่ใช้แล้ว กระดาษแข็งจากกล่องกระดาษ กระดาษโรเนียวของโรงเรียน และกระดาษปกนิตยสาร

2. ประเภทของสีมีดังนี้ สีเทียน สีดินสอ สีจากถ่านบ่มผสมกาวน้ำหรือแป้งเปียก สีจากพืช สีเมจิก (ปากกาปลายล็กทลาด) และสีจากเขม่าไปผสมกาวน้ำหรือแป้งเปียก
3. ประเภทของวัสดุมีดังนี้ ใบตอง ก้อนหิน ดินเหนียว ส่วนต่าง ๆ จากพืช เช่น ใบ ก้าน หัว เปลือก ฯลฯ เมล็ดพืช ทราย ผลของพืช ไม้ไผ่ ขนเบิร์ดหรือขนไก่ เส้นดอก สบู่ รกมะพร้าว เศษผ้า เส้นฝาง (พลาสติก) กระตุม กาวลาเท็กซ์ เศษวัสดุ จากพลาสติก ดิน น้ำมัน สีเลื้อย ชกบ และริบบน
4. ประเภทของอุปกรณ์การระบายสี มีดังนี้ สำลี จานสี และฟู่กัน
5. ประเภทของศิลปะพื้นบ้าน เพื่อนำมาดัดแปลงสอนนักเรียนระดับประถมศึกษา มีดังนี้ งานจักสานด้วยไม้ไผ่ และงานจักสานด้วยทางมะพร้าว

ประวิทย์ แซ่เตีย และคณะ (2526 : 34) ได้ศึกษาวิจัยโดยการสำรวจปัญหาและความต้องการของนักเรียนในระดับประถมศึกษาปีที่ 1-3 ที่ต้องการเรียนการลอนวิชาศิลปศึกษา โดยใช้นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-3 ของโรงเรียนสาธิตแห่งมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ผลการสำรวจพบว่า นักเรียนชายชอบเขียนภาพที่เป็นเรื่องราวต่อไปนี้มากที่สุด คือ ชาวประมง ลงคราม หมู่บ้านอวกาศ ของเล่นของฉัน ครอบครัวของฉัน การจราจรทางอากาศ โทรทัศน์ เตียง เครื่องบิน เรือรบ และชอบใช้สีแลต สีเขียว สีม่วง สีเหลือง และสีฟ้า ส่วนนักเรียนหญิงชอบเขียนภาพที่เป็นเรื่องราวต่อไปนี้มากที่สุด คือ ฉันเป็นหมอ ครอบครัวของฉัน โรงเรียน ห้างนอนของฉัน กีฬาว่ายน้ำ ลวดดอกไม้ ผลไม้ จักรยาน แก้วน้ำ โทรทัศน์ ดอกไม้ และชอบสีม่วง สีเขียว สีเหลือง สีฟ้า และสีแลต นอกจากนี้พบว่านักเรียนชายและนักเรียนหญิงต่างชอบเขียนรูปทรงอิสระมากกว่าทรงเรขาคณิต วัสดุในการทำงานศิลปศึกษา นักเรียนชายชอบใช้กาวลาเท็กซ์ แป้งเปียก สีเทียน สีฟ้า ปากกาหมึกแห้ง สำหรับนักเรียนหญิงชอบใช้กาวลาเท็กซ์ สีเทียน สีเมจิก ดินสอสีไม้

ชูจิตต์ วัฒนารมย์ (2529:335) ทำการวิจัยเรื่อง "คุณค่าของกิจกรรมศิลปศึกษาต่อนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาตามการรับรู้ของครูศิลปศึกษา และผู้เชี่ยวชาญทางศิลปศึกษา" มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาคุณค่าของกิจกรรมศิลปศึกษาต่อนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาตามการรับรู้ของครูศิลปศึกษาและผู้เชี่ยวชาญทางศิลปศึกษาและเปรียบเทียบการรับรู้ของครูศิลปศึกษาที่มีต่อนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาตัวอย่างประชากรที่ใช้ในการวิจัยคือ ครูศิลปศึกษาระดับประถมศึกษา

และผู้เชี่ยวชาญทางศิลปศึกษา จำนวนทั้งสิ้น 290 คน ผลการวิจัย พบว่า ครูศิลปศึกษาและผู้เชี่ยวชาญทางศิลปศึกษาเห็นว่า กิจกรรมศิลปศึกษาประเภทต่าง ๆ ได้แก่ การเขียนภาพและระบายสี การปั้นแกะสลัก การพิมพ์ภาพ งานออกแบบสร้างสรรค์จากเศษวัสดุ งานสาน ถักทอ และเย็บปัก และการรู้ค่าทางศิลปศึกษา ส่วนใหญ่มีคุณค่ามากในการส่งเสริมด้านความรู้ทางศิลปะ เทคนิคการทำงานศิลปะ ความคิดสร้างสรรค์ พัฒนาการทางอารมณ์ ความสนุกสนานเพลิดเพลิน ความสัมพันธ์ และการทำงานร่วมกับผู้อื่น การสร้างนิสัยที่ดีในการทำงานส่วนด้านการส่งเสริมการประหยัด และการนำมาใช้ชีวิตประจำวันนั้น กิจกรรมศิลปศึกษาเหล่านี้ส่วนใหญ่มีคุณค่าในระดับปานกลาง

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย